

Na bojišnici bojišta ili paronimija *ante portas*

Jedno se vrijeme, pogotovo u počecima Domovinskoga rata, u javnoj uporabi intenzivno pojavljivala riječ *bojovnik*. Štoviše, nakon ustrojavanja Zbora narodne garde 1991., koji potom prerasta u Hrvatsku vojsku (danas pod službenim imenom Oružane snage Republike Hrvatske), *bojovnik* je bila službena predložnica Glavnoga stožera Hrvatske vojske, odnosno oživljenica koja je trebala zamijeniti riječ *borac*. Zbog čega je standardnojezičnoj hrvatskoj riječi *borac*, danas zastupljenoj primjerice u vojnome nazivlju u tvorenicama *neborac* i *suborac*, morao konkurirati *bojovnik*, možemo samo nagađati, odnosno može se pretpostaviti da se *borac* 90-ih godina 20. stoljeća smatrao ideologemom i jednim od najprepoznatljivijih naziva Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i partizanskih odreda (*pali borci*, *borачка mirovina*). Ipak, riječ *bojovnik*, inače po svoj prilici bohemizam, koju još Joakim Stulli navodi u svojem trojezičniku *Rječoslozje* (1806.), nije zaživjela te je danas stilski obojena riječ u značenju 'ratnik'. No, uvedimo na ovome mjestu riječ istoga korijena, koja je danas nezaobilazna u vojnome nazivlju – *bojnik*. Potvrđena je još kao Mikaljna leksikografska prvopotvrđenica u *Blagu jezika slovinskoga* (1649./1651.), u kojemu je on upotrebljava kao objasnidbeni sinonim uz natuknicu *vojnik*. Danas leksem *bojnik* više nije dijelom općejezičnoga leksika, nego terminologizirana riječ koja se upotrebljava kao naziv za viši časnički čin u Hrvatskoj vojsci, odnosno za osobu koja nosi istoimeni čin. Postavimo li sučelice riječ *bojnik* riječi *bojovnik* dobivamo riječ „koja se slično izgovara i piše kao koja druga riječ, ali ima različito značenje”, drugim riječima paronimni par prema definiciji *paronimije* koju donosi *Rječnik jezikoslovnoga nazivolja* Instituta za hrvatski jezik iz 2024. pod uredničkim vodstvom Milice Mihaljević i Lane Hudeček. S obzirom na to da paronimija nerijetko dovodi do nejasnih tumačenja i nesnalaženja te je redovito predmet jezičnih savjeta, u ovome ćemo osvrtno razmotriti pojavu paronimije u vojnome nazivlju te je oprimjeriti s nekoliko primjera.

1. oružani/oružni

Dovoljno je za početak poći od službenoga naziva *Oružane snage Republike Hrvatske* i pridjeva *oružani* da uvedemo njegov paronimni parnjak te oba značenjski raščlanimo. Pripomenimo ovdje uzgred kao terminološki kuriozitet kako je zakonom regulirano – bez ikakve jezičnonormativne smjernice – da se uz *Oružane snage Republike Hrvatske* može istovrijedno upotrijebiti i naziv *Hrvatska vojska*.

U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i *Školske knjige*, objavljenome 2012. godine, stoji: **oružani** 1. koji se obavlja s pomoću oružja [oružana pobuna; ~ sukob] 2. koji ima oružje [oružana sila], dok za pridjev **oružni** piše koji se odnosi na oružje [~ list].

Dakle, koliko god ta dva pridjeva bila srodna i izrazno i sadržajno slična, ipak imaju različito značenje te bismo pogriješili kad bismo *oružni list* nazvali *oružani list*. Drugim riječima, *list* niti 'obavlja što s pomoću oružja' niti 'ima oružje', nego je riječ o listu, dokumentu 'koji se odnosi na oružje'. Pretragom korpusa *hrWaC* na platformi *SketchEngine* potvrđene su sljedeće sveze sa sastavnicom *oružni*: *oružna stanica*, *oružni sustav*, *Europska oružna propisnica* te obilje primjera s pridjevom *oružani* u oba njegova spomenuta značenja: 1. *oružana borba*, *oružani otpor* 2. *oružana postrojba*, *oružana sila*. Ukratko, treba razlikovati pridjev *oružni*, kojim opisujemo nešto što se odnosi na *oružje*, i pridjev *oružani*, koji označuje da je što izvedeno uporabom oružja, odnosno kad je netko ili nešto pod oružjem, naoružan.

2. oklopni/oklopljeni

Pretragom korpusa *hrWaC* nailazimo i na različite uporabe pridjeva *oklopni* i *oklopljeni*. Primjerice, često je potvrđen naziv *oklopno vozilo*, premda nailazimo i na *oklopljeno vozilo*.

Definicije tih pridjeva glase: *oklopni* 'koji se odnosi na oklop, koji ima oklop, koji je pod oklopom' i *oklopljen* 'koji je zaštićen oklopom'.

Uvidom u definicije jasno je da bi se uz imenicu *vozilo* mogla upotrijebiti oba pridjeva. Ipak, ovdje je potrebno zaći u jezičnu praksu, dosadašnju prihvaćenost u nazivlju te korpusnom pretragom utvrditi imaju li isto značenje. Pretragom obaju pridjeva iz kolokacijskoga je potencijala vidljivo da pridjev *oklopni* uz sebe redovito veže neživo, dok se pridjev *oklopljen* češće odnosi na što živo. Oprimjerimo to sljedećim rečenicama iz korpusa:

*U Burgundskim ratovima tijekom druge polovice XV. stoljeća švicarsko pješništvo konačno preotima višestoljetnu prevlast **oklopljenih konjanika** na bojištu, te od tada Švicarci postaju najtraženiji najamnici u Europi.; Francuska vojska (4 - 6 000 vojnika, među kojima su najbrojniji bili teško **oklopljeni vitezovi**) prikupila se u Rouanu i krenula za Englezima, pa je Henry V. iako je nastojao izbjeći odlučujuću bitku na otvorenom zbog znatno manjih snaga...*

Dakle, nisu potvrđeni primjeri poput *oklopni specijalac** ili *oklopni vitez** i tomu slično. Stoga smatramo kako takvo razjednačavanje može biti kriterijem odabira jednoga ili drugoga naziva.

3. ubojit/ubojni

Pridjev *ubojit* standardnojezična je hrvatska riječ sa značenjem ‘koji može ubiti, kojim se ubija’ te s istoznačnicom *smrtonosan*. Pridjev *ubojni* također pripada standardnomu hrvatskom jeziku, nosi isto značenje kao i *ubojit*, no pripada knjiškomu stilu. Prema terminološkim načelima, u nazivlju svakako treba dati prednost stilski neutralnomu nazivu, ovdje nazivu *ubojit*. Ipak, u vojnostručnoj literaturi najčešće se nailazi na višerječni naziv *eksplozivno ubojno sredstvo*, a i u zakonodavstvu su potvrđeni oblici s pridjevom *ubojni*, na primjer *Zakon o nadzoru prometa robe vojne namjene i nevojnih ubojnih sredstava*. Zanimljivo je, za ilustraciju, da se u knjizi *Novovjekni izumi u znanosti, obrtu i umjetnosti: knjiga druga [sa sto šezdeset i pet slika i četiri priloga]* iz 1883. – koju supotpisuju terminološki virtuoz Bogoslav Šulek i prirodoslovac Mijo Kišpatic – dugogodišnji domobranski časnik, no prije svega priznati botaničar Ljudevit Rossi, nalazi poglavlje naslovljeno *Ubojito oružje*.

4. bojni/bojev/bojevni/bojovan

Istraživanjem korpusa *hrWaC* uočena je neusustavljenost i kolebanje kad su u pitanju pridjevine izvedenice od imenice *boj* (*bojeva spremnost, bojevo gađanje, bojno gađanje, bojevni metak*), odnosno nerazlikovanje njihova značenja. Normativni priručnici i normativno koncipirani rječnici daju prednost pridjevu *bojni* pred pridjevom *bojev*. Monografija Stjepana Babića *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* iz 2002. također preporučuje kao prihvatljiviji pridjev *bojni*. Sufiks *-ev* pripada u kategoriju odnosnih pridjeva *-ov, -ev, -in*, koji se najčešće upotrebljavaju za označavanje pripadnosti živomu (*carev, kovačev, mužev, magarčev*), rjeđe neživomu (*mjesečev, magnezijev, trešnjev, maslinov*) posjedovatelju. U svakome slučaju, uz odnosni sufiks *-ni* u pridjevima *bojni/bojna/bojno*, nema nikakve potrebe upotrebljavati još jedan sufiks kojim se terminološki sustav samo dodatno opterećuje i stvara zbrka. Dakle, u vezama koje uključuju pridjeve nastale od imenice *boj* normativna je preporuka dati prednost pridjevu *bojni*. Konkretno, *bojna spremnost, bojno gađanje, bojni otrov*. Na kraju, pridjev *bojevni*, u značenju ‘koji služi za boj’, nalazimo samo u *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* Školske knjige s uputnicom na njegov sinonim *bojni*. U istome rječniku pridjev *bojovan* dolazi u značenju ‘koji je raspoložen za boj’, ‘koji je željan boja’.

5. bojište/bojišnica

Riječi *bojište* i *bojišnica* antologijski su primjeri paronimnih odnosa u vojnome nazivlju. Tvorbeno gledano, obje su riječi prihvatljive u smislu usklađenosti sa zakonitostima hrvatskoga standardnog jezika. Ipak, riječ je o nazivima s dvama srodnim, no znakovito različitim značenjima.

Prema *Školskome rječniku hrvatskoga jezika*, **bojište** označava ‘mjesto ili područje na kojemu se vodi borba’, a **bojišnica** se definira kao ‘prva bojna crta, mjesto izravnoga dodira dviju zaraćenih strana’.

S jedne strane, razlika je posve jasna jednom kad se istraži značenje obaju naziva. S druge strane, neupućenost u njihove definicije dovodi do pleonastičnih rješenja kao što je ‘prva crta bojišnice’. Jezičnokorpusni alat *SketchEngine* i na ovome primjeru donosi obilje potvrđenica upravo takve sveze. Primjerice: *Osim redovitih knjižničnih usluga, u to vrijeme knjižnice su također imale istaknutu izdavačku i izložbenu djelatnost, organizirale predstave za djecu, a služba bibliobusa bila je dostupna ponegdje, čak i na prvoj crti bojišnice.* Dodajmo još jedan primjer koji ipak najbolje dočarava značenje riječi *bojišnica*: *Bojišnica u Kurskoj oblasti duga je 130 km i još nije stabilizirana.* Zaključimo kako se možemo zateći na *bojišnici* kojega *bojišta*, no ne i obratno.

Ovaj je jezični osvrt na paronimiju u vojnome nazivlju podijeljen u dva dijela. U drugome ćemo dijelu, u jednome od sljedećih brojeva *Hrvatskoga jezika*, razmotriti paronimne odnose na primjerima *ciljani/ciljni, desetak/desetina, obučni/obučeni, taktičko/taktično, okruženje/okružje, eksplozivni/eksplozijski* i *postrojni/postrojbeni*.